

національному рівні, антикорупційне законодавство включає основні засади, які закріплені в Конституції України, низці інших антикорупційних нормативно-правових актів. Таким чином, заходи антикорупційної політики сприятимуть поступовому зниженню показників корупційних зловживань в судовоустрої України.

1. Чабан Н. А. Протидія корупції в судовій системі. Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі: матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2018. Ч. 2. С. 443–445.

2. Демедюк Т. Проблеми протидії корупції в судах. Вісник Академії управління МВС. 2009. № 2. С. 112–122

3. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 № 1700- VII. (зі змінами і допов.) *Відомості Верховної Ради України*. 2020, № 6, ст.35.

4. Про Національне антикорупційне бюро України : Закон України від від 14 жовтня 2014 року. *Відомості Верховної Ради*, 2014, № 47, ст.2051. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18#Text> (дата звернення: 12.02.2023).

5. Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів: Закон України від 10 листопада 2015 року. *Відомості Верховної Ради*, 2016, № 1, ст.2. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/772-19#Text> (дата звернення: 12.02.2023).

6. Про Державне бюро розслідувань :Закон України від від 12 листопада 2015 року. *Відомості Верховної Ради*, 2016, № 6, ст.55. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-19#Text> (дата звернення: 12.02.2023).

Олег НАЛИВАЙКО

старший науковий співробітник
секретаріату вченої ради,
кандидат юридичних наук, доцент

О. ЧОРНА

аспірант кафедри кримінального
процесу та стратегічних розслідувань

*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ,
м. Дніпро, Україна)*

ЮРИДИЧНІ АКсіОМИ В ІНТЕРПРЕТАЦІЙНІЙ ТА ПРАВЕРЕАЛІЗАЦІЙНІЙ ТЕХНІЦІ

Питання вірного тлумачення та використання юридичних аксіом у правозастосовній практиці є актуальним і потребує детального дослідження. Актуальність цього питання визначається необхідністю для будь-якого юриста розуміти правову природу, історію походження тієї чи іншої правової аксіоми з метою її використання правильно й доречно.

Якщо узагальнити правові теорії щодо природи, сутності та значення правових (юридичних) аксіом, можна сказати, що правові аксіоми є фундаментом, на якому базується більшість правових систем сучасності. Правові аксіоми являють собою не лише надбання юридичної думки та мудрості людства: вони є також концентратом певних етичних, духовних та моральних цінностей, які утворювалися сотні років тому й залишаються актуальними на зараз.

За визначенням А.А. Ференца-Сороцького юридичні (правові) аксіоми – це такі правові положення, які в результаті багатовікової суспільно-історичної практики стали непорушними, вихідними елементарними істинами – звичними й самоочевидними, за межами яких неможливе існування права як соціального явища [1, с. 4].

Правові аксіоми є правовими явищами, які пронизують всю матерію права, найкращими з джерел виникнення правових норм, які виникли у ході розвитку людства, відіграють роль змістовного каркасу всієї правової системи; на них базується юридична наука і всі теоретичні уявлення про право [2, с. 6-7].

І. Шутак пропонує для термінологічного розмежування використовувати поняття «аксіома в праві» і «юридична аксіома». Для першої основною ознакою стає її загальне визнання, закріплення в різних правових системах; а для другої – юридична неспростовність. При цьому у своїй основі ці групи правових велінь збігаються [3, с. 133].

Також вчений вважає, що правові аксіоми являють собою найважливіші принципи права, закріплені в нормативно правових актах. Відмінність тільки в тому, що аксіомами є не всі принципи права, а найважливіші, найбільш значущі, усталені у світовій практиці [там же, с. 135]. Ознаки юридичних аксіом за М. Давидовою наступні: 1) незаперечний характер; 2) однозначність тлумачення; 3) елементарний характер; 4) універсальний характер, загальновизнаність; 5) розумність, відповідність здоровому глузду; 6) моральна обґрунтованість; 7) історична довговічність [4, с. 225].

Більшість аксіом, які у теперішній час використовуються у сучасних правових системах, беруть своє походження з римського права («Немає злочину без вказівки на те в законі», «незнання закону не звільняє від відповідальності за його порушення», «ніхто не зобов'язаний свідчити проти себе», «не можна нікому відмовляти у правосудді», «груба недбалість прирівнюється до наміру» та ін). Безумовно, не можна використовувати усі існуючі правові аксіоми буквально, у будь-якій ситуації, та не враховуючи історичного та правового контексту. Наприклад, принцип доступу до правосуддя збережений і розвинений у багатьох правових системах, однак не є абсолютним і містить певні умови (сплати судового збору, відмови у повторному розгляді справи за тими ж підставами, право звертатися до суду має тільки дієздатна особа тощо). Або, наприклад, недбалість у сучасному кримінальному праві розуміється як форма необережного злочину, а не умисного, тоді як слово «намір» в аксіомі «груба недбалість прирівнюється

до наміру» вказує скоріше на умисел. Менше з тим, особливістю правових аксіом є те, що може змінюватися форма, умови застосування, але не змінюється основна суть та ціннісний зміст самої аксіоми.

В інтерпретаційній та правореалізаційній техніці значення юридичних аксіом також велике. Надзвичайно важливим є вміння інтерпретатора, правозастосовувача виявити такі правові положення, які не потребують тлумачення, не можуть бути поставлені під сумнів та покласти в основу своєї діяльності основоположні, незмінні істини [3, с. 139-140].

Щодо тлумачення змісту правової аксіоми, то, виходячи із характеристики її однозначності та неспростовності, ключовим повинне бути вміння вірної інтерпретації. Проблеми правової природи інтерпретаційних актів досліджували такі науковці, як: С. С. Алексєєв, В. Н. Карташов, А. С. Шабуров, Л. Г. Матвєєва, М. М. Вопленко, П. О. Недбайло, А. С. Піголкін, А. Ф. Черданцев, М. В. Тесленко, Ю. Л. Власова, О. Л. Скрябін, В. Я. Тацій, А. О. Селіванов, В. П. Тихий, П. М. Рабінович та ін.

В юридичній науці інтерпретаційна норма – це встановлене уповноваженим на те суб'єктом офіційне правило, що вказує, як правильно розуміти і застосовувати ту чи іншу норму права. Це не нова норма права, вона не вносить у зміст норми, що тлумачиться, нічого нового, а лише встановлює в цьому змісті вже наявні особливості і є вторинною. Інтерпретаційна норма не застосовується сама собою, поза зв'язком з нормою права, що інтерпретується [5, с. 256]. Для вірної інтерпретації юридичної аксіоми, на нашу думку, дослідник повинен: 1) мати вірний дослівний переклад аксіоми; 2) розуміти історичний контекст часу її створення та подальшого застосування; 3) співставляти зміст правової аксіоми із контекстом, умовами та доречністю її сучасного використання. Інтерпретаційні помилки (філологічні, історичні, логічні, граматичні, професійні та ін.) ведуть до невірного розуміння та застосування правової аксіоми і в правотворчій, і в правозастосовній діяльності.

Правові презумпції, фікції й аксіоми як засоби нормопроектувальної техніки повинні відповідати насамперед змістовним вимогам, зокрема, закріплювати загально визнані правові положення (правові аксіоми). Вони використовуються у нормативно-правових актах лише за наявності певних передумов із дотриманням вимог стосовно структурних елементів юридичної норми та із застосуванням формально визначених термінів [3, с. 27]. Як вірно зазначає вчений, підготовка нормативно-правових актів, що містять правові презумпції, фікції, аксіоми, здійснюється інколи лише на основі інтуїції та досвіду розробників, що є чи не основною причиною правотворчих помилок під час їх використання. В. М. Косович вважає, що правові презумпції, фікції та аксіоми повинні відповідати певним змістовним вимогам, а також правилам використання формально невизначених термінів і деяким іншим правилам [4, с. 17]. Правотворча діяльність має своїм практичним наслідком правореалізаційну, отже, інтерпретаційні помилки на стадії правотворчості

можуть мати наслідком й помилкове правозастосування. Якщо ми говоримо про інтерпретаційні юридичні акти в судовій системі, то прикладом таких актів є: рішення Конституційного Суду України, Пленуми Верховного Суду України, правові висновки Верховного Суду.

Саме у таких актах інтерпретуються норми права, приписи нормативно-правових актів, роз'яснюється як слід вірно їх розуміти та застосовувати у своїй практичній діяльності.

Застосування норм права – це особлива форма реалізації норм права компетентними суб'єктами з вирішення конкретної справи, яка має владний та (або) творчо-організуючий характер, здійснюється у встановленому процедурному порядку і завершується виданням правозастосовного акта [4, с. 175].

Правозастосування в юридичній літературі традиційно розглядається як організаційно-владна діяльність компетентних суб'єктів, що складається з розгляду юридичних справ і винесення з них рішень, у результаті яких у відповідних суб'єктів правовідносин виникають суб'єктивні права і юридичні обов'язки. Ціллю правозастосування є індивідуальне нормативне регулювання суспільних відносин, абстрактне веління, що міститься в юридичній нормі, «прив'язується» до конкретної життєвої ситуації та конкретних осіб [3, с. 206].

Відмінність акта правозастосування від нормативно-правового акта в тому, що акт правозастосування суворо індивідуалізований, адресований конкретним особам, а нормативно-правові акти мають загальний характер. Їм властива функція індивідуального регулювання, спрямована до конкретного суб'єкта або суб'єктів. Нормативно-правові акти розраховані на багаторазове використання, а правозастосовні – одноразової дії. На відміну від нормативно-правових актів, акти правозастосування, виступаючи юридичними фактами, безпосередньо спричиняють юридичні наслідки [3, с. 210].

Різновидом правозастосування є судова діяльність, а актом правозастосування – власне, судові рішення (рішення, ухвали, вирок, постанови та ін.).

Судові рішення: 1) адресуються сторонам, третім особам, тобто, доволі вузькому колу осіб; 2) визначають права та обов'язки учасників судового спору; 3) вирішують спор, тобто, у такий спосіб вирішуються індивідуальні проблеми сторін.

На відміну від актів інтерпретаційного характеру (рішень Конституційного Суду України, Пленумів Верховного Суду України, правових висновків Верховного Суду) судові рішення у конкретній справі стосуються безпосередньо його учасників та містить правові приписи саме для цих учасників, а не для всіх суб'єктів судового процесу.

У той же час, при ухваленні конкретного судового рішення суддя повинен керуватися, у тому числі, вищезгаданими інтерпретаційними актами, якщо вони стосуються предмету спору.

Таким чином, зв'язок між інтерпретаційними та правозастосовними

актами у судовій діяльності є прямим, безпосереднім та об'єктивним.

У той же час, суд при вирішенні конкретної справи, має певну дискрецію, у тому числі, у питанні застосування інтерпретаційних актів (наприклад, у разі суперечливої судової практики та суперечливих інтерпретаційних актів).

Сучасний досвід правотворчої та правозастосовної діяльності доводить, що юридична техніка при виготовленні законодавчих актів в Україні, на жаль, ще не на достатньо високому рівні: тексти нормативно-правових документів часто містять логічні, граматичні та стилістичні помилки, внутрішні колізії, локальне застосування термінології та ін. Причини невисокої якості текстів беруть свої витoki, у тому числі, з невірною розуміння правових аксіом, які повинні бути підґрунтям норм права у нормативно-правовому акті.

Це призводить до неоднозначних, іноді, протилежних інтерпретацій (зокрема, в судовій діяльності) нормативно-правових актів, помилкового тлумачення законодавства судами, неоднозначної судової практики.

Отже, юристам слід приділяти більше уваги до системного вивчення та розуміння суті та значення правових аксіом як фундаменту сучасної системи права з метою їх вірної інтерпретації (тлумачення) та можливості застосовувати на практиці.

1. Зеленко І.П. Концептуальні питання значення правових аксіом. *Наукові записки*. Серія: Право. № 10 (2021). с. 4-8. URL: <https://doi.org/10.36550/2522-9230-2021-10-4-8>.

2. Шутак Ілля. Юридична техніка. Курс лекцій для бакалаврів. Івано-Франківськ, 2015. 226 с. URL : https://vo.uu.edu.ua/pluginfile.php/452365/mod_resource/content/1/90.pdf.

3. Теорія держави і права. Підручник за заг. ред. О.М. Бандурки. Харків, 2018. 415 с. URL: https://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/6689/Teoriia%20derzhavy%20i%20prava_titul%2Bzmist_2018.pdf?sequence=2&isAllowed=y.

4. Косович В.М. Загальнотеоретичі аспекти удосконалення нормативно-правових актів України : автореф-т дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Львів, 2015 41с. URL: <https://law.lnu.edu.ua/wpcontent/uploads/2016/02/%D0%90%D0%B2%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B5%D1%84%D0%B5%D1%80%D0%B0%D1%82-6.pdf>.